

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİNİ TUTUM VE İLETİŞİM BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

A Study of the Relationship between Religious Attitude and Communication Skills of University Students in Terms of Various Variables

Doç. Dr. Turgay ŞİRİN*

Geliş Tarihi: 12.10.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 24.12.2024

Öz

Bu araştırmanın amacı, dini tutumları ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Araştırmanın örneklemini yaşları 18 ile 25 arasında değişen 338'i kadın (%81,1); 79'u (%18,9) erkek toplam 417 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Ok-Dini Tutum Ölçeği ve İletişim Becerileri Envanteri kullanılmıştır. Araştırma neticesinde örneklemin dini tutum ölçeği ve iletişim becerileri envanteri puanlarının, ölçek ortalamalarının üzerinde olduğu görülmüştür. Ölçekler arasında dini tutum ölçeği toplam puanı ile iletişim becerileri envanterinin davranışsal iletişim alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında dini tutum ölçeğinin ilişkisel dini tutum alt boyutu ile iletişim becerileri envanteri toplam puanı; zihinsel iletişim becerileri alt boyutu ve davranışsal iletişim becerileri alt boyutları arasında pozitif yön-

Abstract

The purpose of this study is to investigate the relationship between religious attitudes and communication skills. The sample of the study consisted of 417 university students, of which 338 were female (81.1%) and 79 were male (18.9%), aged between 18 and 25 years. Personal Information Form, Ok-Religious Attitude Scale and Communication Skills Inventory were used as data collection tools. As a result of the research, it was determined that the religious attitudes and communication skills inventory scores of the research group were above the scale average and there was a low-level positive significant relationship between the total score of the religious attitudes scale and the behavioral communication subscale of the communication skills inventory. In addition, it was found that there was a low-level positive statistical relationship between the relational religious attitude sub-dimension of the religious attitude scale and the total score, the mental communication skills sub-dimension, and the behavioral communication

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Felsefesi ve Dinler Tarihi Bölümü, turgay.sirin@medeniyet.edu.tr, ORCID:0000-0002-4872-738666

de düşük istatistiksel ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer ölçekler arasında anlamlı bir korelasyon hesaplanmamıştır. Bunların yanısıra dini tutum ölçeği ve iletişim becerileri envanteri puanlarının cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, algılanan gelir düzeyi, anne ve baba tahsil durumları ile iletişim eğitimi alıp almama değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmanın farklı örneklerde, farklı araştırma modelleriyle, farklı zamanlarda yeniden yapılması ve araştırma sonuçlarının politika yapıcılarca dikkate alınması önerilmektedir.

skills sub-dimensions of the communication skills inventory, and between the emotional religious attitude sub-dimension and the mental communication skills sub-dimension and the behavioral communication sub-dimension. No significant correlations were found between the other scales. In addition, significant results were obtained for the variables of gender, age, grade level, perceived income level, mother's and father's education level, and whether or not they received communication training. It is recommended that the research be conducted again in a qualitative model and at different times by expanding the sample, and that the results of the research be taken into consideration by policy makers.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Sosyal Psikoloji, Dini Tutum, İletişim, Üniversite Öğrencileri

Key words: Psychology of Religion, Social Psychology, Religious Attitude, Communication, University Students

1. GİRİŞ

Üniversite öğrencilerinde dini tutumlar ile iletişim becerileri arasındaki ilişki, sosyal bilimler açısından önemli ve ilgi çeken bir araştırma konusudur. Nitekim güncel araştırmalar üniversite öğrencilerinin düşünülenden daha fazla dinle ilgilendiklerini göstermektedir (Hartley, 2004). Ancak bu ilginin niteliği ve hangi değişkenlerle nasıl ilişkilendiği araştırmacıların ilgisini çekebilecek bir konudur. Bunlara ek olarak üniversite deneyimi öğrencilerin dini tutumları üzerinde nasıl bir etkide bulunmaktadır? Sorusu da önemli bir sorudur. Yurt dışında 1.200 öğrenciyle yapılan bir çalışmada, her on üniversite öğrencisinden yedisinin “dinin hayatlarında önemli bir rol oynadığı” konusunda hemfikir olduğunu ve her dört öğrenciden birinin “üniversiteye girdikten sonra daha manevi hale geldiğini”, sadece yüzde yedisinin (%7) “daha az manevi hale geldiğini” belirttiğini ortaya koymuştur (Mayrl & Oeur, 2009). Bu durum, üniversiteye gitmenin öğrencilerin dini pratikleri ve inançları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu yönündeki uzun süredir devam eden görüşle çelişmektedir. Araştırmalar, dinin genel refah ve akademik performans gibi bazı öğrenci çıktıları üzerinde faydalı bir etkiye sahip

olabileceğini, ancak diğerleri üzerinde olmadığını ortaya koymuştur (Hartley, 2004; Mayrl & Oeur, 2009).

İletişim, en genel tanımıyla, insanlar arasında bilgi, duygu ve düşünce alışverişini sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, sözlü veya sözsüz, yazılı veya görsel yollarla gerçekleştirilebilir. İletişimin temel amacı, insanlar arasında bir ortaklık meydana getirmektir. İletişim, bireylerin birbirlerini anlamalarını ve etkili bir şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlar (Kaya, 2013; Sungur, 2018). İletişim süreci, gönderici, mesaj, kanal, alıcı ve geri bildirim gibi temel unsurlardan oluşur. Gönderici, bir mesajı iletme isteyen kişidir; mesaj, iletilmek istenen bilgi veya düşüncedir; kanal, mesajın iletilme yoludur; alıcı, mesajı alan kişidir ve geri bildirim, alıcının mesajı aldıktan sonra verdiği tepkidir (Güngör, 2022; Hargie, 2019; Kumar & Lata, 2015). Ancak bu tanımlardan anlaşılacağı üzere iletişim, sadece sözel bir eylem olarak düşünülmemelidir; aynı zamanda toplumsal bağlamda da değerlendirilmelidir. Bu sebeple iletişim, içinde bulunduğu toplumdan ayrı olarak düşünülemez. Bu sebeplerle de sosyal normlar ve kültürel değerler iletişim sürecini etkiler (Erözkan, 2013; Güngör, 2022; Kaya, 2013). İletişimi etkileyebilecek sosyal faktörlerden belki de en önemlilerinden birisi din ve dini tutumdur.

Dini tutum, bireylerin dini inançları, duyguları ve davranış eğilimleri ile ilgili organize olmuş uzun süreli tutumları ifade eder. Bu tutumlar, bireyin dini inançlarını, değerlerini ve dini pratiklerini nasıl benimsediğini ve uyguladığını yansıtır. Dini tutumlar, bireyin yaşamı boyunca çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşur, gelişir ve değişir (Arslan, 2009; Aydın, 2017). Dini tutumların oluşumunda aile, eğitim, sosyal çevre ve kişisel deneyimler gibi faktörler önemli rol oynar. Örneğin, bir bireyin ailesinin dini inançları ve pratikleri, onun dini tutumlarının şekillenmesinde etkili olabilir. Aynı şekilde, eğitim sürecinde alınan dini bilgiler ve sosyal çevrenin dini değerleri de bireyin dini tutumlarını etkileyebilir (Arslan, 2009). İletişim de dini tutumlardan etkilenebilecek önemli bir faktördür. Çünkü iletişim, bireyin diğerleriyle ilişkisi ve sosyalleşmesi gibi pek çok faktör açısından önemli bir faktördür. Bu sebeple araştırmada üniversite öğrencilerinde dini tutumlar ile iletişim becerileri arasındaki ilişki ve bu faktörlerin çeşitli değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Nitekim Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri üzerine yapılan araştırmalar, bu becerilerin çeşitli faktörlerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, bir çalışmada üniversite öğrencilerinin

iletişim becerilerinin yaşlarına göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. 18-20 yaş grubundaki öğrencilerle karşılaştırıldığında, 26 yaş ve üzeri öğrencilerin iletişim becerileri puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Akan & Günek, 2021; İbekci & Çetintaş, 2022; Koser & Barut, 2020). Başka bir araştırmada üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin geliştirilmesi için çeşitli stratejilerin ve eğitim programlarının önemini vurgulamaktadır (İbekci & Çetintaş, 2022). Son olarak iletişim becerilerinin, öğrencilerin akademik ve sosyal hayatlarında başarılı olmaları için önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Akan & Günek, 2021).

Üniversite öğrencilerinde dini tutum ve iletişim becerileri arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar, bu iki değişkenin birbirini etkileyebileceğini göstermektedir. Örneğin, bir çalışmada üniversite öğrencilerinin dini tutumlarının, empatik eğilimleri ve kültürlerarası duyarlılık düzeyleri ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu araştırma, dini tutumların empati ve kültürlerarası iletişim becerilerini olumlu yönde etkileyebileceğini öne sürmektedir (Aykan, 2024). Başka bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile hayatın anlamı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada, dini tutumların öğrencilerin hayatın anlamını algılama biçimlerini ve dolayısıyla iletişim kurma şekillerini etkileyebileceği belirtilmiştir (Aydın, 2017). Bu bulgular, üniversite öğrencilerinin dini tutumlarının, iletişim becerilerini ve genel sosyal etkileşimlerini nasıl şekillendirebileceğini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır.

Son araştırmalar, erkek ve kız üniversite öğrencileri arasında inananların oranının nispeten sabit olduğunu ve dini bağlılığın cinsiyetten önemli ölçüde etkilenmediğini göstermektedir (Arı, 2005; Arslan, 2009; Ayten, 2013; Baynal, 2015; Karşlı, 2020; Kökcü, 2019; Pehlivan, 2002; Sevede & Sevinç, 2020; Uysal, 2015). Bununla birlikte, çalışmalar dini bağlılığın öğrencilerin cinsiyetine bağlı olarak farklı etkileri olduğunu ortaya koymuştur (Aydın, 2017; Genç & Durğun, 2018; Rennick vd., 2013; Sarıçam & Güven, 2012; Yapıcı, 2006). Bu durum, üniversite öğrencileri arasında dindarlık ve iletişim arasındaki ilişkinin anlaşılmasında bireysel farklılıkların dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır.

Üniversite öğrencileri arasında dini tutumlar ve iletişim arasındaki ilişki, daha fazla araştırma gerektiren karmaşık ve incelikli bir konudur. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, üniversitenin öğrencilerin dini bağlılıklarını olumsuz etkilediği yönündeki geleneksel görüşe meydan okusa da, bu ilişkinin doğası belirsizliğini korumaktadır.

Sonuç olarak, ilgili literatür incelendiğinde üniversite öğrencilerinde dini tutumlar ile iletişim becerileri arasında bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Yurt içinde üniversite öğrencilerinde iletişim ile dini tutumlar arasındaki ilişkiye dair doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Tüm bunlar çalışmamızın yapılma gerekçesini, önemini ve özgünlüğünü teşkil etmekte ve çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı ve farklı çalışmaları teşvik edeceği umulmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırmamızın temel problem cümlesi “Üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklindedir. Bu temel probleme ilişkin alt problemler ise aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

Alt Problem 1: Katılımcıların dini tutum puan ortalamaları nedir?

Alt Problem 2: Katılımcıların iletişim becerileri envanteri puan ortalamaları nedir?

Alt Problem 3: Katılımcıların dini tutum ölçek puanları iletişim becerileri ölçek puanlarını anlamlı şekilde yordamakta mıdır?

Alt Problem 4: Katılımcıların dini tutum ölçeğinden aldıkları puanlar, demografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Alt Problem 5: Katılımcıların iletişim becerileri envanterinden aldıkları puanlar, demografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Alt Problem 6: Katılımcıların her iki ölçekten aldıkları puanlar cinsiyet, yaş, algılanan ekonomik düzey, üniversitedeki eğitim gördükleri sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ve iletişim eğitimi alıp almadıkları gibi demografik değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, belirlenen değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, nicel araştırma yöntemlerinin bir türü olarak değişkenler arasındaki değişimi istatistiksel olarak belirlemeyi amaçlayan araştırma desendir (Karasar, 2005).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini İstanbul ilinde yaşayan ve kartopu örnekleme metoduyla ulaşılan 338 kadın (%81,1); 79 (%18,9) erkek toplam 417 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaşları 18 ile 25 arasında değişmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada örneklemin sosyo-demografik özelliklerini tespit için, araştırmacı tarafından oluşturulan, “Kişisel Bilgi Formu” ile geçerlik güvenirliği yapılmış ve yayınlanmış olup geliştiricilerinden izin alınarak kullanılan “Ok Dini Tutum Ölçeği” ve “İletişim Becerileri Envanteri” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada dini tutum ve iletişim becerileri ile ilişkili olabileceği düşünülen sorulardan oluşan “Kişisel Bilgi Formu” oluşturulmuştur. Burada örneklemin, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, algılanan gelir düzeyi, anne ve baba tahsil durumları ile iletişim eğitimi alıp almama gibi sorular bulunmaktadır.

Ok-Dini Tutum Ölçeği: Ok Dini Tutum Ölçeği, Türkiye’de iki farklı örnekleme geliştirilmiş bir ölçektir. İlk örnekleme 930 ikinci örnekleme 388 üniversite öğrencisiyle çalışma yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı 0,81 ve 0,91 olarak tespit edilmiştir. Açılımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ölçeğin, bilişsel, duygusal, davranışsal ve ilişkisel dini tutum olmak üzere dört alt boyutu olduğunu göstermiştir. Elde edilen soruların toplam varyansın %78’ini açıkladığı görülmüştür. Madde toplam korelasyon puanları 42-60 arasında yer ve ölçek maddelerinin birbiriyle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu raporlanmıştır (Ok, 2011).

Ok Dini Tutum Ölçeği toplam sekiz (8) sorudan meydana gelen beşli (5’li) likert tipinde bir ölçek olup; likert seçenekler “1=hiç katılmıyorum, 2=az katılıyorum, 3=yarı yarıya katılıyorum, 4=çoğuna katılıyorum, 5=tamamına katılıyorum” olarak puanlanmaktadır. Bilişsel dini tutum alt boyutundaki sorular ters kodlanmaktadır. Ölçekte, puanların yüksekliği olumlu tutumu düşüklüğü ise olumsuz tutumu göstermektedir (Ok, 2011).

İletişim Becerileri Envanteri: Bu ölçek Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen bir ölçektir. Envanter toplam 45 sorudan oluşmakta olup “5=Her zaman, 4=Genellikle, 3=Bazen, 2=Nadiren, 1=Hiçbir zaman” olarak 5’li likert şeklinde

puanlanmaktadır. Envanterin “zihinsel, duygusal ve davranışsal iletişim” şeklinde isimlendirilen üç (3) alt ölçeği bulunmaktadır (Ersanlı & Balcı, 1998). Envanterin alt faktörlerinden 15 ile 75 arasında puan alınabilmektedir. Envanterin toplamında ise 45 ile 225 arasında puan alınabilmektedir. Envanterin Cronbach Alfa katsayısı 0,72; bilişsel 0,83, duygusal 0,73, davranışsal 0,82 olduğu raporlanmıştır (Ersanlı & Balcı, 1998). Envanterin yorumlanması, alınan puanın yüksekliği, kişinin iletişim becerileri eğiliminin olumlu yönde olduğu puanın azlığı ise iletişim becerileri eğiliminin düşük olduğu şeklinde olmaktadır.

3.4. İşlem

Araştırma verileri online (Google forms) ve yüzyüze yöntemler kullanılarak hibrid şekilde elde edilmiştir. Araştırmaya katılan tüm katılımcılara çalışmayla ilgili açık bilgi verilmiş, istedikleri takdirde sonuçların kendilerine ulaştırılacağı ifade edilmiş ve yüzyüze formlarda kişisel onam formları imzalı şekilde, online formlarda da onay butonu şeklinde rızaları alınmıştır. Ölçeğin uygulanması ortalama 30 dakika sürmüştür.

3.5. Araştırma Etiği

Bu çalışma İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 06.05.2024 tarih, E-38510686-050.04-2400027715 sayılı yazısı ile kurulun 2024/4 sayılı ve 30.04.2024 tarihli kararıyla verdiği etik onay doğrultusunda yapılmıştır.

3.6. İstatistiksel Analiz

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizlere başlamadan önce verilerin normalliği test edilmiştir. Bu kapsamda çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ile +1,5 aralığı baz alınarak veriler incelenmiştir (Tabachnick vd., 2013). Normal dağılım gösteren ölçekler için parametrik testler kullanılmış, normal dağılmayan verilerde nonparametrik testler test edilmiştir. Bu kapsamda çalışma kapsamında ANOVA, t testi ve Pearson Korelasyon, Çoklu Doğrusal Regresyon, Mann-Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman Korelasyon testleri kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 24 programı kullanılmıştır (Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, 2010).

Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) neticesinde Levene's testi ile varyansların homojenliği test edilmiş; homojenliğin sağlandığı durumlarda post-hoc testi olarak Scheffe testi seçilmiş; homojenliğin sağlanmadığı durumlarda ise Tamhane's T2 testi kullanılmıştır (Güriş & Astar, 2019).

Regresyon analizinde ise, korelasyonlar incelendikten sonra, aralarında anlamlı korelasyon tespit edilen değişkenler kullanılmıştır. Buna göre normal dağılım gösteren ve gerekli şartları taşıdığı hesaplanan ölçeklerden; dini tutum ölçeği toplam puanı ile dini tutum ölçeğinin duygusal alt boyutunun davranışsal iletişim alt boyutu üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin çoklu doğrusal regresyon koşullarını karşılayıp karşılamadığını belirlemek için değerler incelenmiştir. Buna göre verilerin normal dağıldığı, tolerans değerlerinin 0,2'den büyük olduğu, VIF değerlerinin 10'dan küçük olduğu ve Condition Index değerlerinin 30'dan küçük olduğu görülmüştür. Ayrıca Cook's D verilerinin 1'den küçük olduğu, Mahalanobis değerlerinin 15'den küçük olduğu gözlenmiştir. Yine bilindiği üzere DurbinWatson'ın geçerli olduğu değer aralığı $0 < d < 4$ olarak kabul edilmektedir. Sıfır'a yakın değer aşırı pozitif korelasyon, 4'e yakın değer aşırı negatif korelasyona işaretler. Araştırmada $d=2,043$ bulunmuştur. Bu değer verilerde otokorelasyon olmadığını göstermektedir. Sonrasında enter yöntemi kullanılarak çoklu doğrusal regresyon analizine geçilmiş ve yapılan regresyon analizi sonuçları raporlanmıştır (Güriş & Astar, 2019; Tabachnick vd., 2013).

3.7. Sınırlılıklar

Araştırmada elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin İstanbul ilinde yaşayan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan üniversite öğrencilerinden elde edilen verilerle sınırlıdır. Ayrıca, bu araştırmada kartopu örnekleme yönteminin kullanılmasından kaynaklanan bazı sınırlamalar da mevcuttur. Kartopu örnekleme, ana kütlede kolay, hızlı ve ekonomik bir şekilde veri toplanmasına olanak sağladığı için sosyal bilimlerde ve klinik alanlarda yaygın olarak tercih edilen bir yöntemdir. Ancak, bu örnekleme yönteminde katılımcıların motivasyonu önemli bir rol oynamaktadır. Bu da çalışmaya motivasyon kaynaklı bir yanlılık getirmektedir. Katılım motivasyonu, kişinin araştırma konusuna olan ilgisi, olumsuz bir bakış açısını ifade etme eğilimi veya belirli perspektifleri destekleme arzusu gibi çeşitli faktörlerden etkilenebilir (Etikan, 2016). Sonuç olarak, kolayda örnekleme sonuçlarının

analizi yalnızca çalışmanın katılımcılarına uygulanabilir. Bulgular genellenemez. Dolayısıyla, çalışmanın bulguları çalışma grubuyla sınırlıdır diyebiliriz.

Ayrıca, araştırmada kullanılan nicel araştırma modelinin de kendine özgü sınırları bulunmaktadır. Bu yöntemde veriler nicel yöntemlerle elde edildiğinden ve sayısal olarak ifade edildiğinden, bulgular ölçme araçlarıyla sınırlıdır. Bu da detaylı incelemeler açısından bir kısıtlılık teşkil etmektedir.

Son olarak araştırmanın yürütüldüğü coğrafi bölgenin kültürel özellikleri, katılımcıların alt kültürleri ve sosyal ve ekonomik geçmişleri, eğitim aldıkları bölümler gibi çeşitli hususlar da araştırma sonuçlarını potansiyel olarak etkilemiş olabilir. Çeşitlendirilmiş araştırma yöntemlerinin benimsenmesi veya ölçüm araç ve tekniklerinin iyileştirilmesi, gelecekteki araştırmalarda bu sınırlamaları potansiyel olarak azaltabilir.

4. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bulguları aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bulguları

		n	%
Cinsiyet	Kadın	338	81,1
	Erkek	79	18,9
Yaş	18	32	7,7
	19	95	22,8
	20	108	25,9
	21	89	21,3
	22	46	11,0
	23	16	3,8
	24	13	3,1
	25	18	4,3
Sınıf	Birinci Sınıf	125	30,0
	İkinci Sınıf	161	38,6
	Üçüncü Sınıf	88	21,1
	Dördüncü Sınıf	43	10,3

Algılanan Gelir Düzeyi	Düşük	134	32,1
	Orta	204	48,9
	Yüksek	79	18,9
İletişim Eğitimi Var mı?	Evet	125	30,0
	Hayır	292	70,0
Anne Tahsil	Okula Gitmemiş	34	8,2
	İlkokul	144	34,5
	Ortaokul	75	18,0
	Lise	89	21,3
	Lisans ve Üstü	75	18,0
Baba Tahsil	İlkokul	99	23,7
	Ortaokul	69	16,5
	Lise	99	23,7
	Lisans ve Üstü	150	36,0

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin 338 tanesi kadın (%81,1); 79 tanesi (%18,9) erkek olduğunu beyan etmiştir. Öğrencilerin yaşları 18 ile 25 arasında değişmektedir. Öğrencilerin 125'i (%30) birinci sınıfa; 161'i (%38,6) ikinci sınıfa; 88'i (%21,1) üçüncü sınıfa ve 43'ü (%10,3) dördüncü sınıfa gittiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde örneklemin 134'ü (%32,1) düşük gelirlili; 204'ü (%48,9) orta ve 79'u (%18,9) yüksek gelir seviyesi beyan etmiştir. Öğrencilerin 125'i (%30) iletişim eğitimi aldığını belirtirken, 292'si (%70) iletişim eğitimi almadıklarını ifade etmişlerdir. Anne tahsil düzeyi açısından öğrencilerin 34'ü ((8,2) annelerinin okula gitmediğini belirtirken, 144'ü (%34,5) annelerinin ilkökul, 75'i (%18) ortaokul, 89'u (%21,3) lise ve 75'i (%18) annelerinin lisans ve üstü düzeyde eğitime sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Babalarının tahsil durumu sorusuna ise öğrencilerin 99'u (%23,7) ilkökul; 69'u (%16,5) ortaokul, 99'u (%23,7) lise; 150'si (%36) lisans ve üstü düzeyde eğitime sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Örneklemin, İletişim ve Dini Tutum ölçeklerinden almış oldukları toplam puanlar ile ölçeklerin alt boyutlarından almış oldukları puanlar, minimum ve maksimum değerler, standart sapma, aritmetik ortalamanın standart hatası ile çarpıklık ve basıklık değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklere Ait Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min.	Maks.	Ortalama			Çarpıklık		Basıklık	
				\bar{x}	Sh_x	ss	Değer	Sh	Değer	Sh
İletişim Becerileri Envanteri Toplam P.	417	2,91	4,98	3,69	0,02	0,31	0,23	0,12	0,24	0,24
Zihinsel İletişim Becerileri Alt B.	417	2,71	5,00	3,87	0,02	0,41	-0,30	0,12	-0,06	0,24
Duygusal İletişim Becerileri Alt B.	417	2,33	5,00	3,51	0,02	0,38	0,18	0,12	0,68	0,24
Davranışsal İletişim Becerileri Alt B.	417	2,53	4,93	3,70	0,02	0,39	0,07	0,12	0,11	0,24
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan	417	2,38	5,00	4,34	0,03	0,52	-1,10	0,12	1,23	0,24
Bilişsel Dini Tutum Alt B.	417	3,00	5,00	4,89	0,02	0,39	-3,91	0,12	14,65	0,24
İlişkisel Dini Tutum Alt B.	417	1,00	5,00	4,62	0,03	0,63	-2,16	0,12	5,73	0,24
Duygusal Dini Tutum Alt B.	417	1,00	5,00	3,95	0,04	0,90	-0,78	0,12	0,01	0,24
Davranışsal Dini Tutum Alt B.	417	1,50	5,00	3,93	0,04	0,88	-0,56	0,12	-0,52	0,24

Tablo incelendiğinde, iletişim becerileri envanteri toplam aritmetik ortalaması $\bar{x}=3,69$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,02$; standart sapması $ss=0,31$; çarpıklık= $0,23$ ve basıklık $0,24$; Zihinsel İletişim Becerileri alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=3,87$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,02$; standart sapması $ss=0,41$, çarpıklık= $-0,30$, basıklık= $-0,06$ olarak; Duygusal İletişim Becerileri alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=3,51$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,02$; standart sapması $ss=0,38$; çarpıklık= $0,18$, basıklık= $0,68$ olarak; Davranışsal İletişim Becerileri alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=3,70$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,02$; standart sapması $ss=0,39$; çarpıklık= $0,07$, basıklık= $0,11$ olarak;

Dini tutum ölçeği toplam aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,34$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,03$; standart sapması $ss=0,52$; çarpıklık= $-1,10$; basıklık= $1,23$ olarak; dini tutum ölçeğinin bilişsel dini tutum alt boyutunun ortalaması $\bar{x}=4,89$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,02$; standart sapması $ss=0,39$; çarpıklık= $-3,91$; basıklık= $14,65$ olarak; ilişkisel dini tutum alt boyutunun ortalaması $\bar{x}=4,62$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,03$;

standart sapması $ss=0,63$; çarpıklık= $-2,16$; basıklık= $5,73$ olarak; Duygusal dini tutum alt boyutunun ortalaması $\bar{x}=3,95$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,04$; standart sapması $ss=0,90$; çarpıklık= $-0,78$; basıklık= $0,01$ olarak; Davranışsal dini tutum alt boyutunun ortalaması $\bar{x}=3,93$; aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_x=0,04$; standart sapması $ss=0,88$; çarpıklık= $-0,56$; basıklık= $-0,52$ olarak hesaplanmıştır.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Sorusuna ilişkin korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda raporlanmıştır.

Tablo 3. İletişim Becerileri Envanteri Toplam ve Alt Ölçekleri İle Dini Tutum Ölçeği Toplam ve Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. İletişim Becerileri Envanteri Toplam P.	1								
2. Zihinsel İletişim Becerileri Alt B.	,818**	1							
3. Duygusal İletişim Becerileri Alt B.	,717**	,340**	1						
4. Davranışsal İletişim Becerileri Alt B.	,806**	,575**	,338**	1					
5. Dini Tutum Ö. Toplam Puan	0,049	0,091	-0,072	,103*	1				
6. Bilişsel Dini Tutum Alt B.	-0,01	-0,02	0,01	-0,01	,358**	-			
7. İlişkisel Dini Tutum Alt B.	,111*	,133**	-0,01	,124*	,612**	,137**	-		
8. Duygusal Dini Tutum Alt B.	0,052	,102*	-0,090	,118*	,810**	,148**	,383**	1	
9. Davranışsal Dini Tut. Alt B.	0,023	0,054	-0,093	0,094	,837**	,181**	,462**	,551**	1

** . $p < 0,01$; * . $p < 0,05$

Tablo 3 incelendiğinde ölçekler arasındaki anlamlı ilişkilerin yalnızca dini tutum toplam puanı ile davranışsal iletişim alt boyutu arasında ($r = ,103$; $p < ,05$) düzeyinde pozitif yönde; dini tutum ölçeğinin ilişkisel dini tutum alt boyutunun iletişim becerileri envanteri toplam puanı ile ($r = ,111$; $p < ,05$) düzeyinde pozitif yönde; zihinsel iletişim becerileri alt boyutu ile ($r = ,133$; $p < ,01$) düzeyinde pozitif yönde ve davranışsal iletişim becerileri alt boyutu ile ($r = ,124$; $p < ,05$) düzeyinde pozitif yönde düşük korelasyon olduğu; duygusal dini tutum alt boyutu ile zihinsel

iletişim becerileri alt boyutu ile ($r= ,102$; $p< ,05$) düzeyinde pozitif yönde düşük ve davranışsal iletişim alt boyutu ile ($r= ,118$; $p< ,05$) düzeyinde pozitif yönde düşük korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında diğer ölçekler arasında anlamlı bir korelasyon hesaplanmamıştır.

Korelasyonlar incelendikten sonra, aralarında anlamlı korelasyon tespit edilen değişkenler arasında regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre normal dağılım gösteren ve gerekli şartları taşıdığı hesaplanan ölçeklerden; dini tutum ölçeği toplam puanı ile dini tutum ölçeğinin duygusal alt boyutunun davranışsal iletişim alt boyutu üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin çoklu doğrusal regresyon koşullarını karşılayıp karşılamadığını belirlemek için değerler incelenmiştir. Buna göre verilerin normal dağıldığı, tolerans değerlerinin 0,2'den büyük olduğu, VIF değerlerinin 10'dan küçük olduğu ve Condition Index değerlerinin 30'dan küçük olduğu görülmüştür. Ayrıca Cook's D verilerinin 1'den küçük olduğu, Mahalanobis değerlerinin 15'den küçük olduğu gözlenmiştir. Yine bilindiği üzere DurbinWatson'un geçerli olduğu değer aralığı $0 < d < 4$ olarak kabul edilmektedir. Sıfır'a yakın değer aşırı pozitif korelasyon, 4'e yakın değer aşırı negatif korelasyona işaretir. Araştırmada $d=2,043$ bulunmuştur. Bu değer verilerde otokorelasyon olmadığını göstermektedir. Sonrasında enter yöntemi kullanılarak çoklu doğrusal regresyon analizine geçilmiş ve yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanı ile Duygusal Dini Tutum Alt Boyutu Puanlarının Davranışsal İletişim Alt Boyutu Üzerindeki Yordayıcı Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Modeller	Beta	SH	t	95,0% CI		β	p
				LL	UL		
Model 1	(Sabit)	3,50	0,09	41,15	3,34	3,67	0,00
	Duygusal Dini Tutum Alt Boyutu	0,05	0,02	2,43	0,01	0,09	0,12
Model 2	(Sabit)	3,46	0,18	19,52	3,11	3,81	0,00
	Duygusal Dini Tutum Alt Boyutu	0,04	0,04	1,22	-0,03	0,11	0,10
	Dini Tutum Toplam Puan	0,02	0,06	0,26	-0,11	0,14	0,02
Model 3	(Sabit)	3,37	0,16	21,08	3,06	3,68	0,00
	Dini Tutum Toplam Puan	0,08	0,04	2,11	0,01	0,15	0,10

a. Bağımlı Değişken: Davranışsal İletişim Alt Boyutu

Tablo 4, incelendiğinde sırasıyla Model 1'in $F_{(1,415)} = 5,891$, $p=0,01 < .05$ ve $R=,118$, $R^2=,014$ değerleri ile varyansın %1,4'ünü açıkladığı anlaşılmaktadır. Model 2'nin değerleri incelendiğinde ise $F_{(2,414)} = 2.972$, $p=0.052 > .05$, $R=,119$ ve $R^2=,014$ değerleri ile anlamlı bir model oluşmadığı anlaşılmıştır. Model 3'ün değerlerinin ise $F_{(1,415)} = 4.461$, $p=0.03 < .05$. $R=,103$ ve $R^2=,011$ olduğu ve varyansın %1,1'ini açıklayan anlamlı bir model olduğu tespit edilmiştir. Bu modeller içerisinde en yüksek yordayıcılığa Model 1'in sahip olduğu anlaşılmıştır. Kısaca bulgular, dini tutum ölçeğinin alt boyutu olan "duygusal dini tutum" alt boyutunun, iletişim ölçeği alt boyutlarından olan "davranışsal iletişim alt boyutu" puanlarını pozitif yönde ($\beta= .12$, $p<.05$), dini tutum ölçeği toplan puanının ise pozitif yönde ($\beta=.10$, $p<.05$) yordadığını ortaya koymuştur.

Aralarında anlamlı korelasyon bulunan "duygusal dini tutum" alt boyutunun "zihinsel iletişim alt boyutu" üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için de aynı şekilde doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin çoklu doğrusal regresyon koşullarını karşılayıp karşılamadığını belirlemek için değerler incelenmiştir. Buna göre verilerin normal dağıldığı, tolerans değerlerinin 0,2'den büyük olduğu, VIF değerlerinin 10'dan küçük olduğu ve Condition Index değerlerinin 30'dan küçük olduğu görülmüştür. Ayrıca Cook's D verilerinin 1'den küçük olduğu, Mahalanobis değerlerinin 15'den küçük olduğu; DurbinWatson değeri $d=2,03$ bulunmuştur. Sonrasında enter yöntemi kullanılarak doğrusal regresyon analizine geçilmiş ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Duygusal Dini Tutum Alt Boyutu'nun Zihinsel İletişim Alt Boyutu Üzerindeki Yordayıcı Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Beta	SH	t	95,0% CI		β	p
				LL	UL		
(Sabit)	3,69	0,09	41,23	3,52	3,87		0,00
Duygusal Dini Tutum Alt Boyutu	0,05	0,02	2,09	0,00	0,09	0,10	0,04

Bağımlı Değişken: Zihinsel İletişim Alt Boyutu

Tablo 5, Enter yöntemiyle yapılan regresyon analizi sonuçlarını göstermektedir. Buna göre analiz sonucunda Model 1'in $F_{(1,415)} = 4.365$, $p=0,03 < .05$ ve $R=,102$, $R^2=,010$ değerleri ile varyansın %1'ini açıkladığı anlaşılmaktadır. Bulgular, dini tutum ölçeğinin alt boyutu olan "duygusal dini tutum" alt boyutunun, iletişim

ölçeği alt boyutlarından olan “zihinsel iletişim alt boyutu” puanlarını pozitif yönde ($\beta = .10, p < .05$) yordadığını göstermektedir.

Üniversite öğrencilerinin, ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Ölçek Puanlarının Örneklemin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh_x	t	sd	p
İletişim Becerileri Envanteri Toplam P.	Kadın	338	3,69	0,30	0,02	-0,19	103,15	0,85
	Erkek	79	3,70	0,37	0,04			
Zihinsel İletişim Becerileri Alt B.	Kadın	338	3,88	0,39	0,02	0,93	101,70	0,35
	Erkek	79	3,83	0,49	0,06			
Duygusal İletişim Becerileri Alt B.	Kadın	338	3,50	0,37	0,02	-1,03	102,74	0,31
	Erkek	79	3,56	0,46	0,05			
Davranışsal İletişim Becerileri Alt B.	Kadın	338	3,70	0,38	0,02	-0,56	415,00	0,58
	Erkek	79	3,73	0,43	0,05			
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan	Kadın	338	4,39	0,49	0,03	3,60	103,37	0,00
	Erkek	79	4,13	0,60	0,07			
Duygusal Dini Tu. Alt B.	Kadın	338	3,99	0,87	0,05	2,25	415,00	0,02
	Erkek	79	3,74	1,01	0,11			
Davranışsal Dini Tu. Alt B.	Kadın	338	4,01	0,85	0,05	3,75	110,69	0,00
	Erkek	79	3,58	0,93	0,10			

Tablo 6 incelendiğinde, iletişim becerileri envanteri toplam ve alt boyut puanları açısından örnekleme oluşturan grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$). Buna karşın dini tutum ölçeği toplam puanı ($t=3,60; p < 0,01$) ile normal dağılım gösteren alt boyutlarından duygusal dini tutum alt boyutu ($t=2,25; p < 0,05$) ile davranışsal dini tutum alt boyutlarında ($t=3,75; p < 0,01$) cinsiyet açısından kadın öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tablo 7. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Bilişsel ve İlişkisel Dini Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Cinsiyet		N	S.T	S.O	U	z	p
Bilişsel Dini Tutum Alt B.	Kadın	338	214,90	72635,00	11358,00	-4,09	0,00
	Erkek	79	183,77	14518,00			
	Toplam	417					
İlişkisel Dini Tutum Alt B.	Kadın	338	214,13	72376,00	11617,00	-2,06	0,04
	Erkek	79	187,05	14777,00			
	Toplam	417					

Tablo 7'ye göre, öğrencilerin dini tutum ölçeğinin bilişsel ve ilişkisel alt ölçeklerinden almış oldukları puanların, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, her iki alt ölçekte gruplar arasında kadın öğrenciler lehine istatistiksel açıdan $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Örneklemin ölçek puanları iletişim eğitimi alıp almamak açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna dair yapılan t testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 8. Ölçek Puanlarının Öğrencinin İletişim Eğitimi Alıp Almamasına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh_x	t	sd	p
İletişim Becerileri Envanteri Toplam P.	Evet	125	3,77	0,31	0,03	3,42	415	0,00
	Hayır	292	3,66	0,30	0,02			
Zihinsel İletişim Becerileri Alt B.	Evet	125	3,93	0,40	0,04	1,67	415	0,09
	Hayır	292	3,85	0,41	0,02			
Duygusal İletişim Becerileri Alt B.	Evet	125	3,59	0,42	0,04	2,66	415	0,01
	Hayır	292	3,48	0,37	0,02			
Davranışsal İletişim Becerileri Alt B.	Evet	125	3,81	0,37	0,03	3,77	415	0,00
	Hayır	292	3,66	0,39	0,02			
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan	Evet	125	4,37	0,50	0,04	0,55	415	0,58
	Hayır	292	4,33	0,53	0,03			
Duygusal Dini Tu. Alt B.	Evet	125	3,98	0,92	0,08	0,50	415	0,62
	Hayır	292	3,93	0,90	0,05			
Davranışsal Dini Tu. Alt B.	Evet	125	3,92	0,90	0,08	-0,08	415	0,94
	Hayır	292	3,93	0,87	0,05			

Tablo incelendiğinde, iletişim becerileri envanterinin zihinsel iletişim alt boyutu ile dini tutum ölçeği toplam ve alt boyut puanları açısından örnekleme oluşturan grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Buna karşın iletişim becerileri envanteri toplam puanı ($t=3,42$; $p<0,01$) ile duygusal iletişim becerileri alt boyutu ($t=2,66$; $p<0,05$) ve davranışsal iletişim becerileri alt boyutu ($t=3,77$; $p<0,01$) puanları iletişim eğitimi alıp almamak açısından iletişim eğitimi alan öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Dini tutum ölçeğinin normal dağılım göstermeyen bilişsel ve ilişkisel dini tutum alt boyutlarının cinsiyet açısından anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarında gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Ölçek puanlarının üniversite öğrencilerinin eğitim gördükleri sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 9. Ölçek Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	N	\bar{x}	ss		KT	Sd	KO	F	p
İletişim Becerileri Envanteri Toplam P.	Birinci Sınıf	125	3,67	0,30	Between Groups	0,997	3	0,33	3,53	0,02
	İkinci Sınıf	161	3,66	0,29	Within Groups	38,887	413	0,09		
	Üçüncü Sınıf	88	3,73	0,32	Total	39,884	416			
	Dördüncü Sınıf	43	3,81	0,35						
	Total	417	3,69	0,31						
Davranışsal İletişim Becerileri Alt B.	Birinci Sınıf	125	3,68	0,37	Between Groups	2,871	3	0,96	6,53	0,00
	İkinci Sınıf	161	3,63	0,39	Within Groups	60,518	413	0,15		
	Üçüncü Sınıf	88	3,78	0,38	Total	63,389	416			
	Dördüncü Sınıf	43	3,89	0,42						
	Total	417	3,70	0,39						
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan	Birinci Sınıf	125	4,40	0,54	Between Groups	0,700	3	0,23	0,86	0,46
	İkinci Sınıf	161	4,30	0,52	Within Groups	112,528	413	0,27		
	Üçüncü Sınıf	88	4,36	0,51	Total	113,228	416			
	Dördüncü Sınıf	43	4,30	0,51						
	Total	417	4,34	0,52						

Tablo incelendiğinde öğrencilerin iletişim becerileri envanter puanları açısından, iletişim becerileri envanteri toplam puan ($F=3,53; p<0,05$) ve davranışsal iletişim becerileri alt puanının ($F=6,53; p<0,01$) üniversite öğrencilerinin eğitim gördükleri sınıf değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İletişim becerileri envanterinin diğer alt boyutlarında anlamlı farklılaşma gözlenmemiştir ($p>0,05$). ANOVA sonrası varyansların homojen olduğu saptanmış ($F=0,466; p>0,05$); çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre iletişim toplam puanları açısından ikinci sınıf ile dördüncü sınıf arasında dördüncü sınıf lehine; davranışsal iletişimde birinci sınıf ve ikinci sınıf ile dördüncü sınıf arasında dördüncü sınıf lehine ve ikinci sınıf ile üçüncü sınıf arasında üçüncü sınıf lehine anlamlı farklılık ($p>0,05$) olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan ANOVA analizinde öğrencilerin dini tutum ölçeği toplam puanlarının ve alt boyutlarının sınıf değişkenine göre farklılaşması incelendiğinde, anlamlı bir farklılık olmadığı hesaplanmıştır ($p>0,05$).

Aynı şekilde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçek puanlarının ekonomik seviye açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de tek yönlü ANOVA analizi ile incelenmiş, gruplar arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek puanlarının annelerinin eğitim düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tek yönlü ANOVA testi yapılmış ve sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10. Ölçek Puanlarının Anne Tahsil Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	N	\bar{x}	ss		KT	Sd	K0	F	p
İletişim Becerileri Envanteri Toplam P.	Okula Gitmemiş	34	3,68	0,30	G. Arası	0,58	4	0,15	1,53	0,19
	İlkokul	144	3,72	0,30	G. İçi	39,30	412	0,10		
	Ortaokul	75	3,74	0,33	Toplam	39,88	416			
	Lise	89	3,68	0,31						
	Lisans ve Üstü	75	3,63	0,30						
	Total		417	3,69	0,31					

Ölçekler	Gruplar	N	\bar{x}	ss		KT	Sd	KO	F	p
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan	Okula Gitmemiş	34	4,14	0,73	G. Arası	5,72	4	1,43	5,48	0,00
	İlkokul	144	4,46	0,44	G. İçi	107,51	412	0,26		
	Ortaokul	75	4,29	0,52	Toplam	113,23	416			
	Lise	89	4,41	0,50						
	Lisans ve Üstü	75	4,19	0,52						
Total		417	4,34	0,52						

Tablo incelendiğinde öğrencilerin iletişim becerileri envanter toplam puanı ve alt boyutlarının anne tahsil değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği hesaplanmıştır ($p>0,05$). Buna karşın öğrencilerin dini tutum ölçek toplam puanlarının anne tahsil değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği ($F=5,48$; $p<0,01$) ancak dini tutum alt boyutları açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Anlamlı farklılık görülen dini tutum ölçeği toplam puanında varyansların homojen dağıldığı görüldükten sonra ($p>0,05$) gerçekleştirilen Scheffé çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre anneleri lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip olan üniversite öğrencileri ile anneleri ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olanlar arasında Lisans ve üstü eğitime sahip olanlar lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,01$).

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçek puanları, babalarının tahsil seviyeleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmeye yönelik yapılan tek yönlü ANOVA sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Aynı şekilde ölçek puanlarının ailedeki çocuk sayısı açısından da anlamlı bir farklılık göstermediği ANOVA sonucunda tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Örneklemin ölçek puanları ile akademik başarı puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Sorusuna dair yapılan korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir istatistiksel ilişki hesaplanmamıştır ($p>0,05$). Son olarak öğrencilerin ölçek puanları ile yaşları arasında da anlamlı bir korelasyon tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Üniversite öğrencilerinde dini tutum ve iletişim ilişkisinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırma sonucunda bir takım bulgular elde edilmiştir. Literatürde doğrudan bu iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir araştırmaya rastlanmadığından, demografik değişkenler ve araştırmada ölçülmesi istenen diğer değişkenlerin literatürdeki başka araştırmalarla kıyaslanması bazı değişkenlerde mümkün olmamış, bazılarında ise farklı araştırmalardaki ilgili bulgularla karşılaştırılarak sonuçlar tartışılmıştır.

Araştırmanın ölçek bulguları incelendiğinde katılımcıların dini tutum ve iletişim ölçek puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak detayda değerlendirildiğinde iletişim becerileri puanının 5'li likert ölçekte 3,69 olduğu; dini tutum ortalama puanının ise 4,34 olduğu tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde Kökcü'nün yapmış olduğu araştırmada dini tutum ölçeği puan ortalaması 33,02 olarak tespit edilmiş (ölçekten alınabilecek en yüksek puan 40) katılımcıların ortalamasının üstünde bir puana sahip oldukları ifade edilmiştir (Kökcü, 2019) Yine Düzgüner ve Kılıç'ın (2020); İmamoğlu ve Ferşadoğlu'nun (2013); Düzgüner ve Sevinç'in (2020) çalışmalarında da katılımcıların ortalamasının üzerinde bir dini tutum puanına sahip oldukları belirtilmiştir. Yapılan literatür taramasında düşük dini tutum puanı raporlayan bir araştırmaya rastlanmamıştır. İletişim puanlarıyla ilgili literatür incelendiğinde ise Erdoğan'ın (2020) yaptığı araştırmada; Başer ve arkadaşlarının (2014) sosyal hizmet öğrencileriyle yaptıkları araştırmada ve Elkin ve arkadaşlarının (Elkin vd., 2016) üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmalarda iletişim puanlarının ölçek toplam puanı ve alt ölçekler açısından ortalamasının üzerinde olduğunu raporlanırken; Çavuşoğlu (2014) araştırmasında üniversite öğrencilerinin iletişim puanlarının ortalama düzeyde olduğunu belirtmiştir (Başer vd., 2014; Çavuşoğlu, 2014; Elkin vd., 2016; Erdoğan, 2020). Demirbilek (2023) ise araştırmasında üniversite öğrencilerinin iletişim puanlarının sınıf ve eğitim gördükleri bölüm değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmazken, cinsiyet açısından gruplar arasında anlamlı farklılık gözlemlendiğini ifade etmiştir (Demirbilek, 2023). Bu bulgular yorumlandığında araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dini tutum ve iletişim puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, özellikle dini tutum açısından üniversite öğrencilerinin olarak sanılanın aksine dini tutum puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada elde edilen ölçek bulgularının ardından araştırmanın temel sorusu olan “Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna ilişkin elde edilen bulgularda dini tutum ölçeği toplam puanı ile iletişim becerileri envanterinin davranışsal iletişim alt ölçeği arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında dini tutum ölçeğinin ilişkisel dini tutum alt boyutu ile iletişim becerileri envanteri toplam puanı, zihinsel iletişim becerileri alt boyutu ve davranışsal iletişim becerileri alt boyutları arasında; duygusal dini tutum alt boyutunun zihinsel iletişim becerileri alt boyutu ve davranışsal iletişim alt boyutu ile arasında pozitif yönde düşük istatistiksel ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında diğer ölçekler arasında anlamlı bir korelasyon hesaplanmamıştır. Buna göre üniversite öğrencilerinde dini tutum ölçeği puanları yükseldikçe davranışsal iletişim becerilerinin de yükseldiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin ilişkisel dini tutumları yükseldikçe iletişim becerileri envanteri toplam puanı ile birlikte zihinsel iletişim ve davranışsal iletişim becerileri alt boyutlarına dair puanların da yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca duygusal dini tutum alt boyutu puanları yükseldikçe zihinsel ve davranışsal iletişim alt boyutlarının puanları da yükselmektedir diyebiliriz.

Elde edilen korelasyonlar neticesinde bağımsız değişkeni dini tutum aldığımızda bağımlı değişken olarak iletişimi anlamlı şekilde yordamakta mıdır? sorusu da araştırma kapsamında test edilmiştir. Bu sorunun cevabını bulmak için gerekli şartları taşıyan ve aralarında anlamlı korelasyon bulunan değişkenler arasında doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bulgular, dini tutum ölçeğinin alt boyutu olan “duygusal dini tutum” alt boyutunun, iletişim ölçeği alt boyutlarından olan “davranışsal iletişim alt boyutu” puanlarını pozitif yönde; dini tutum ölçeği toplan puanının ise “davranışsal iletişim alt boyutunu” pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Aynı şekilde dini tutum ölçeğinin alt boyutu olan “duygusal dini tutum” alt boyutunun, iletişim ölçeği alt boyutlarından olan “zihinsel iletişim alt boyutu” puanlarını pozitif yönde düşük düzeyde yordadığı da tespit edilmiştir.

Türkçe literatürde üniversite öğrencilerinde dini tutum ile iletişim arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmaya rastlanmadığından elde edilen bulgular başka araştırma bulgularıyla karşılaştırılamamıştır. Ancak sonuçlar yorumlandığında, dini tutumun özellikle davranışsal iletişimi etkilediği, alt boyutlar itibarıyla de genel olarak dini tutumun üniversite öğrencilerinin iletişimlerini pozitif

yönde etkilediği söylenebilir. Kısaca bu çalışmada elde edilen dini tutum ve iletişim ölçeklerine ait genel bulguların genel olarak literatürle uyumlu olduğu söylenebilir. Araştırmada dini tutum puanlarının ortalamasının üzerinde bulunması katılımcıların sosyodemografik yapılarından veya kartopu örnekleme yönteminden kaynaklanıyor olabilir. Bunun yanısıra Türk insanının genel olarak dini tutumlarını olumsuz olarak belirtmekten çekinmesi de ihtimaller dâhilinde değerlendirilebilir. Ancak mevcut bulgular günümüzde üniversite düzeyinde eğitim alan gençlerin halen ortalamasının üstünde bir dini tutuma sahip olduklarını gösteriyor diyebiliriz. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin iletişim puanlarının yüksek çıkması ise günümüz gençliği açısından beklenen bir husus olmasına karşın, ölçeğin kendini değerlendirme türü bir ölçek olması nedeniyle, nicel çalışmalar haricinde derinlemesine nitel çalışmaların da yapılarak verilerin teyid edilmesi önerilebilir.

Üniversite öğrencilerinde dini tutum iletişim ilişkisi farklı değişkenler açısından da araştırmada incelenmiş ve sonuçları bundan sonraki satırlarda değerlendirilmiştir. Buna göre üniversite öğrencilerinin, ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan test sonuçlarına göre iletişim becerileri envanteri puanlarında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık görülmezken; dini tutum ölçeği toplam puanı ve alt boyutları açısından kadın öğrenciler lehine anlamlı farklılık gözlenmiştir. Buna göre kadın öğrencilerin dini tutum puanları erkek öğrencilerden yüksek bulunmuştur. Literatürde doğrudan üniversite öğrencilerinde iletişim ve dini tutum ilişkisine dair çalışmaya rastlanmazken üniversite öğrencileriyle yapılan farklı çalışmalarda dini tutum ve iletişim ayrı ayrı değerlendirildiğinde bazı karşılaştırmalar yapmak mümkün olabilir. Örneğin Düzgüner ve Sevinç'in (2020) araştırmasında kadın üniversite öğrencilerinin erkeklerden daha yüksek dini tutum puanlarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Yine Karslı (2020) ve Kökcü (2019) üniversite öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada kadınların dini tutum puanlarının erkeklerden yüksek olduğunu raporlamıştır. Aynı şekilde, Korkmaz (2020), Uysal (2015), Baynal (2015) ve Ayten (2013) de üniversite öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmalarda dini tutum puanları açısından kadın üniversite öğrencilerinin puanlarının erkek üniversite öğrencilerinden daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın, Arslan (2008), Arı (2005), Pehlivan (2002) ve Apaydın'ın 2001 ve 1999 yıllarında yaptığı çalışmalarda üniversite öğrencileri açısından erkeklerin dini tutum ölçeği puanlarının kadın öğrencilerin dini tutum puanlarından yüksek olduğunu belirtmişlerdir (Apaydın, 1999, 2001; Arı, 2005;

Arslan, 2008; Pehlivan, 2002). Diğer taraftan literatürde üniversite öğrencilerinde dini tutum puanlarının cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermediğini raporlayan çalışmalara da rastlanmaktadır. Örneğin Aydın (2017), Korkmaz (2018); Genç ve Durğun (2018); Kavas (2013), Sarıçam ve Güven (2012), Boyar (2012), Oluğ (2011), Kontbay (2005), Yapıcı'nın (2012) ve (2006) yıllarında yaptığı araştırmalarda üniversite eğitimi alan kadın ve erkeklerin dini tutum ölçek puanı ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

İletişim becerileri açısından değerlendirildiğinde ise bu çalışmadakine benzer olarak cinsiyet açısından anlamlı farklılık olmadığını raporlayan araştırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Çavuşoğlu (2014); Çiçek (2024); Dilekmen, Başçı ve Bektaş (2010) ve Büyük (2020) yapmış oldukları araştırmalarında cinsiyet açısından anlamlı farklılık tespit etmediklerini ifade etmişlerdir. Buna karşın Başer ve arkadaşlarının (2014) yılında yapmış olduğu araştırmada üniversite öğrencilerinin cinsiyet açısından iletişim becerileri envanteri toplam ve alt boyutları açısından kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık olduğu ifade edilmiştir. Baydar ve Arıcan (2021) da yapmış olduğu çalışmada, üniversite öğrencilerinde cinsiyet açısından; iletişim becerileri envanteri ölçeğinin duygusal iletişim becerileri alt boyutunda kadın öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerden yüksek olduğunu, diğer alt boyutlarda ise cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığını ifade etmiştir. Elkin, Karadağlı ve Barut (Elkin vd., 2016) da cinsiyet ile iletişim becerileri ölçeğinin toplam puanı ve alt boyutları açısından kadın öğrencilerin yalnızca davranışsal iletişim becerileri alt boyutunda erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek puan elde ettikleri, diğerlerinde gruplar arasında anlamlı farklılaşma olmadığını raporlamıştır. Başer, Kırılıoğlu ve Kalaycı Kırılıoğlu (2014); Demirbilek (2023); Toy (2007) ve Erdoğan (2020) da araştırmalarında kadın üniversite öğrencilerinin iletişim puanlarının erkeklerden yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan farklı olarak Akyol (2019) farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilerle yürüttüğü çalışmada erkeklerin iletişim becerileri ölçek puanlarının kadınlardan fazla olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada, kadınların daha yüksek dini tutum düzeyine sahip olması ve iletişim puanları açısından anlamlı bir farklılık görülmemesi sonucunun elde edilmesinde, örneklemin kendine has yapısı; kadınların eskiye göre kendilerini daha fazla ifade etme imkânı bulmaları; sosyal hayatta daha fazla yer almaları, öğrenim seviyelerinin yükselmesi, fitratlarının erkeklere göre dini tutum açısından daha duygusal olması gibi faktörlerin etkisi olmuş olabilir.

Örneklemin ölçek puanları ile akademik başarı puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusuna dair yapılan korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir istatistiksel ilişki hesaplanmamıştır. Son olarak öğrencilerin ölçek puanları ile yaşları arasında da anlamlı bir korelasyon tespit edilmemiştir.

Düzgüner ve Sevinç'in (2020) araştırmasında üniversite öğrencilerinde yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Aynı şekilde Kökcü'nün (2019) araştırmasında da yaş ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir (Kökcü, 2019). Buna karşın Kavas (2013) dinî tutumların yaşa göre farklılık gösterdiği sonucunu raporlamıştır.

İletişim açısından ise Büyük (2020) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin iletişim becerileri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Tepeköylü ve arkadaşları (2009), Çavuşoğlu (2014) ile Bozkurt vd. (2015) araştırmalarında iletişim becerilerinin yaş değişkeniyle anlamlı bir ilişki oluşturmadığını ifade etmişlerdir. Koser ve Barut (2020) araştırmalarında yaşları daha fazla olanlarda anlamlı bir farklılık bulunduğunu ifade ederken Hacıoğlu (2017) yaş arttıkça iletişim becerilerinin azaldığını raporlamıştır.

Akademik başarı açısından ise literatür incelendiğinde Erdoğan'ın (2020) üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada; genel not ortalaması 3.00-4.00 aralığında olan katılımcıların Duygusal alt boyut, Davranışsal alt boyut ve İletişim Becerileri toplam puanlarının not ortalaması 1.00-1.99 ve 2.00-2.99 aralığında olan katılımcılardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Erdoğan, 2020). Başer ve arkadaşları (2014) ise araştırmalarında akademik başarı açısından iletişim puanlarının farklılaşmadığını belirtmişlerdir.

Araştırmanın bir diğer alt problem cümlesi olan "ölçek puanlarının üniversite öğrencilerinin eğitim gördükleri sınıf değişkenine göre değişip değişmediği" sorusu açısından yalnızca iletişim becerileri envanteri toplam puanı açısından ikinci sınıf ile dördüncü sınıf arasında dördüncü sınıf lehine; davranışsal iletişim becerileri alt puanının ise sınıf değişkeni açısından, birinci sınıf ve ikinci sınıf ile dördüncü sınıf arasında dördüncü sınıf lehine ve ikinci sınıf ile üçüncü sınıf arasında üçüncü sınıf lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre dördüncü sınıfların genel olarak iletişim becerileri toplam puanı açısından ve detayda davranışsal iletişim alt boyutu açısından diğer sınıflardan yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Anlamli farklılık olan ölçekler açısından genel olarak sınıf seviyesi yükseldikçe ortalamaların da yükseldiği söylenebilir. Buna karşın araştırmada öğrencilerin dini tutum ölçeği toplam puanlarının ve alt boyutlarının sınıf değişkenine göre anlamli bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Literatürde bizim çalışmamıza uygun şekilde dini tutum açısından Kafalı'nın (2005) ve Kökcü'nün (2019) yaptığı araştırmada dini tutumun sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı belirtilmiştir. Öğrencilerin iletişim becerilerinin sınıf değişkenine göre anlamli farklılık gösterip göstermediğine ilişkin araştırmalar incelendiğinde ise Dilekmen ve arkadaşları (2010); Demirbilek (2023) ve Büyük (2020), Erigüç vd. (2013); Tunçeli (2016); Erözkan (2013); Toy (2007) yapmış oldukları araştırmada sınıf değişkeni açısından anlamli bir farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Buna karşın Başer, Kırılıoğlu ve Kalaycı Kırılıoğlu'nun (2014) sosyal hizmet öğrencileriyle yapmış oldukları araştırmada, öğrencilerin iletişim becerilerinin sınıf düzeyi açısından anlamli farklılıklar gösterdiği belirtilmiştir. Buna göre zihinsel iletişim becerileri açısından 3.sınıfların 1. ve 2. Sınıflara göre daha fazla puana sahip oldukları; toplam puan açısından ise 1. Sınıflar ile 4. sınıflar arasında Birinci sınıflar lehine anlamli farklılık olduğu raporlanmıştır (Başer vd., 2014). Yine Çetinkaya'nın (2011) Türkçe öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada da sınıf düzeyine göre iletişim becerileri farklılaşmakta, 1. sınıf öğrencilerinin puanları 4. sınıf öğrencilerine göre daha fazla olduğu görülmektedir (Çetinkaya, 2011). Ek olarak Özdemir (2011) ve Yılmaz vd., (2009) gibi bazı araştırmalarda da üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyleri açısından iletişim becerilerinin anlamli farklılık oluşturduğu raporlanmıştır (Özdemir, 2011; Yılmaz vd., 2009).

Araştırmada genel olarak iletişim ölçek puanlarının sınıf düzeyi yükseldikçe arttığı ancak dini tutum puanlarının anlamli farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Burada iletişim açısından beklentilere uygun bir sonuçla karşılaşıldığı söylenebilir. Nitekim öğrencinin sınıf seviyesinin yükselmesi aynı zamanda okulda geçirdiği süre ve tecrübenin de artması anlamına gelmektedir. Bu da öğrencilerin özgüven ve kendini ifade açısından daha rahat olmalarını teşvik ediyor olabilir. Ayrıca eğitim seviyesinin artması da iletişimde pozitif bir yansıma sebebe olmuş olabilir. Dini tutumlar açısından baktığımızda ise tutumların değişime dirençli olmalarının sınıf seviyesi değiştiğinde dini tutum puanlarının farklılaşmamasını açıklıyor olabilir. Aynı zamanda öğrencilerin dini tutumları, bireysel farklılıklar ve sosyal etkenlere göre de farklılık gösterebilmektedir.

“Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçek puanlarının ekonomik seviye açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği” sorusuna ilişkin bulgular, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir. Yani gerek iletişim gerekse dini tutum açısından araştırmaya katılan öğrencilerin puanları ekonomik durumları açısından anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Literatür incelendiğinde araştırma sonuçlarını doğrulayan veya farklı çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin, Ferşadoğlu (2013) araştırmasında öğrencilerin maddi seviyesi yükseldikçe dindarlık seviyesinin düştüğünü ifade ederken; Kökcü'nün (2019) araştırmasında dini tutum puanları öğrencilerin algıladıkları ekonomik durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmamıştır. İletişim açısından ise Erdoğan (2020) yapmış olduğu araştırmada araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinde ekonomik düzeyi orta olan öğrencilerin duygusal alt boyut ve iletişim becerileri envanteri toplam puanlarının ekonomik düzeyini düşük olarak ifade edenlerden daha yüksek olduğunu belirtmiştir (Erdoğan, 2020). Toy'un (2007) araştırmasında ise araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin iletişim puanları algılanan ekonomik düzey açısından anlamlı şekilde farklılaşmamıştır.

Araştırmada test edilen değişkenlerden biri de ebeveynlerin eğitim seviyesidir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek puanlarının annelerinin eğitim düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine dair araştırma bulguları, anne eğitim seviyesinin iletişim becerileri açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığını ancak, dini tutum ölçeği toplam puanı açısından anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre anneleri lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip olan üniversite öğrencileri ile anneleri ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olanlar arasında Lisans ve üstü eğitime sahip olanlar lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçek puanları, babalarının tahsil seviyeleri açısından anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Literatürde Aydın (2017) yapmış olduğu araştırmada üniversite öğrencilerinde ailenin eğitim düzeyinin dini tutum açısından anlamlı olduğunu raporlamıştır. Aydın araştırmasında üniversite öğrencilerinden ailesinin eğitim düzeyi önlisans ve lisans düzeyinde olanların dini tutum ölçeği puanı ortalamalarının, ailesinin eğitim düzeyi lise düzeyinde olan öğrencilerden yüksek olduğunu tespit etmiştir. Aynı araştırmada dini tutum açısından, ailesinin öğrenim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin dini tutum puan ortalaması diğer grupların ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları ailesi önlisans eğitimi görenler hariç ailelerin eğitim düzeyi yükseldikçe düşmekte olduğu ifade edilmiştir (Aydın, 2017). Literatürde

yer alan farklı araştırmalarda Apaydın (2001) ve Pehlivan (2002) ebeveynlerin eğitim düzeyi ile dini tutum arasında anlamlı ilişki bulmuş ve ebeveynlerin eğitim düzeyleri yükseldikçe örneklemin dini tutum puanlarının düştüğünü raporlarken; Oluğ (2011) anne ve babanın eğitim düzeyinin yükselmesiyle inanç puanlarının da yükseldiğini tespit ettiğini yazmıştır. Boyar (2012), Kökcü (2019); Kontbay (2005) gibi bazı araştırmacılar ise ebeveynlerin eğitim düzeyi ile üniversite öğrencilerinin dini tutum puanları arasında anlamlı ilişki tespit etmediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu konudaki sonuçların tek yönlü olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Bu çalışmada, iletişim becerileri açısından ebeveyn eğitim seviyesinin bir farklılık oluşturmadığı ancak annesi lisans ve üstü eğitime sahip olanların dini tutum puanlarının diğer eğitim seviyelerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitim seviyesi açısından hem iletişim hem de dini tutum puanları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuçlara göre anne eğitim seviyesinin üniversite öğrencilerinin dini tutumları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Literatürde de benzer şekilde Erdoğan (2020), Toy (2007) ve Başer ve arkadaşlarının yaptığı araştırmalarda (Başer vd., 2014) bu sonuçlarla uyumlu olarak iletişim becerilerinin anne ve baba eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı ifade edilmiştir. İletişim puanlarının ebeveyn eğitim seviyesi açısından değişmemesi, günümüzün teknolojik imkânlarının hızlı ve sürekli bir iletişim fırsatı sunması, çocukların küçük yaştan itibaren telefon, tablet gibi teknolojik iletişim cihazları üzerinden benzer bir etkileşime tabi olmaları gibi pek çok faktör etkili olmuş olabilir. Bu hususta başka faktörlerin etkili olduğu ve yeni araştırmalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak örneklemin ölçek puanları iletişim eğitimi alıp almamak açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna dair yapılan analiz sonuçlarına göre yalnızca iletişim becerileri envanteri toplam puanı ile duygusal iletişim becerileri alt boyutu ve davranışsal iletişim becerileri alt boyutu puanları iletişim eğitimi alan öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık göstermiştir. Buna göre iletişim eğitimi alan üniversite öğrencilerinin genel anlamda iletişim becerilerinin ve detayda duygusal ve davranışsal iletişim becerilerinin, iletişim eğitimi almayan üniversite öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dini tutum puanları ise iletişim eğitimi alıp almamak açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir.

6. ÖNERİLER

Araştırma bulguları genel olarak incelendiğinde dini tutum ve iletişim arasında anlamlı bir ilişki olduğu, özellikle davranışsal iletişim boyutu üzerinde dini tutumun yordayıcı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dini tutum ve iletişim puanlarını farklı demografik faktörlerin etkilediği anlaşılmaktadır. Araştırmanın nicel araştırma olması nedeniyle anlamlı istatistiksel sonuçlar çıkan hususlarda farklı faktörlerin etkisini daha detaylı anlayabilmek için aynı araştırmanın nitel araştırma yöntemiyle yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte araştırmanın farklı örneklerde ve tesadüfi örnekleme yöntemleri ile yapılması da sonuçların teyit edilmesi ve evrene genellenebilmesi açısından oldukça faydalı olacaktır.

Son olarak üniversitelerin dinin öğrencilerin iletişim becerileri ile ilişkisini ve genel olarak öğrencilerle alakalı potansiyel faydalarını göz önünde bulundurması; öğrencilerin dini ve manevi tutumlarını destekleyici bir ortam oluşturarak, öğrenci topluluklarının bütüncül ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabileceği, kapsayıcı ve zenginleştirici bir kampüs deneyimi oluşturmanın faydalarını göz önünde bulundurmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKAN, Y., & Günek, A. (2021). “Üniversite Öğrencilerinin İletişim Ve Problem Çözme Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Muş Alparslan Üniversitesi Örneği”, **Üniversite Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 44–52. <https://doi.org/10.26701/uad.862692>
- AKYOL, P. (2019). “Farklı Fakültelerdeki Öğrencilerin İletişim Becerilerinin Karşılaştırılması”, **Spor Eğitim Dergisi**, 3(3), 71–77. <https://dergipark.org.tr/pub/seder/issue/48470/622636>
- ALTUNIŞIK, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı** (6. Baskı). Sakarya Yayıncılık.
- APAYDIN, H. (1999). “Üniversite Öğrencilerinin Dinî Yasaklarla İlgili Tutumları”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 11(11), 217–238.
- APAYDIN, H. (2001). **Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum Ve Davranışlara Etkisi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- ARI, A. (2005). **Sınava Hazırlık Sürecinde Öne Çıkan Psikolojik Davranışlar Ve Dini Tutumlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARSLAN, H. (2008). **Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum Vedavranışların Çift Yönlü Rolü**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ARSLAN, H. (2009). “Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim Ve Değişimi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)**, 9(1), 77–96.
- AYDIN, C. (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 6(4), 89–108. <https://doi.org/10.15869/ITOBİAD.333802>
- AYKAN, R. S. (2024). “İslami İyi Oluş, Psikolojik İyi Oluş ve Sosyal Medya Tutumu İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(2), 305–335. <https://doi.org/10.18506/ANEMON.1231032>

- AYTEN, A. (2013). "Din Ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları Ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 13(3), 7–31. <https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4485/61804>
- BAŞER, D., Kırhoğlu, M., & Kalaycı Kırhoğlu, H. İ. (2014). "Sosyal Hizmet Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği", **Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt, 2(5), 105–120.
- BAYDAR ARICAN, H. Ö. (2021). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri: Sporcular Ve Sedanterler", **CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 16(2), 70–78. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cbubesbd/article/973298>
- BAYNAL, F. (2015). "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 206–231.
- BOYAR, G. (2012). **Aileye Ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Kahramanmaraş Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- BÜYÜK, M. G. (2020). **Bir Grup Üniversite Öğrencisinin İletişim Becerileri İle Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, S. B. (2014). "İstanbul Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu (Besyo) Öğrencilerinin İletişim Becerileri Algı Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 6(1), 107–121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oybd/issue/16343/171149>
- ÇETİNKAYA, Z. (2011). "Türkçe Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 19(2), 567–576. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/49052/625770>
- ÇİÇEK, G. (2024). "Spor Yapan ve Yapmayan Yetişkin Bireylerin İletişim Becerileri Düzeylerinin Karşılaştırılması", **Journal of Turkish Studies**, 13(Volume 13 Issue 19), 835–842. <https://doi.org/10.7827/TURKISHSTUDIES.14169>
- DEMİRBILEK, N. (2023). "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumu, İletişim Becerileri Ve Yaşam Boyu Öğrenme Düzeyleri Arasındaki İlişki", **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Dergisi**, 24(1), 312–333. <https://doi.org/10.17679/inuefd.1132020>

- DİLEKMEN, M., Başcı, Z., & Bektaş, F. (2010). "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(2), 223–231.
- ELKİN, N., Karadağlı, F., & Barut, A. Y. (2016). "Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri Düzeyleri Ve İlişkili Değişkenlerin Belirlenmesi", **Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, 9(2), 70–80.
- ERDOĞAN, E. (2020). **Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimi, Öfke Ve Öfke İfade Tarzları İle İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- ERİGÜÇ, G., Şener, T., & Eriş, H. (2013). "İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi: Bir Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Örneği", **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, 16(1), 45–65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepesid/issue/7573/99413>
- ERÖZKAN, A. (2013). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Etkileyen Faktörler", **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 26(26), 59–72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaeabd/issue/382/2409>
- ERSANLI, K., & Balcı, S. (1998). "İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması", **Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal**, 2(10), 7–12. <https://doi.org/10.17066/PDRD.76133>
- ETİKAN, I. (2016). "Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling", **American Journal of Theoretical and Applied Statistics**, 5(1), 1. <https://doi.org/10.11648/J.AJTAS.20160501.11>
- FERŞADOĞLU, S. (2013). **15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dinî Tutum Ve Davranışları** (Yalova örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- GENÇ, Y., & Durğun, A. (2018). "Sağlık Çalışanlarının Dini Tutum Düzeyleri", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 20(38), 253–281. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.430099>
- GÜNGÖR, N. (2022). **İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar**. Siyasal Kitabevi.
- GÜRİŞ, S., & Astar, M. (2019). **Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik** (3. Baskı). Der Yayınları.

- HACIOĞLU, M. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Beden İmgesi Hoşnutluğu Ve İletişim Becerilerinin İncelenmesi", **Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi**, 2(2), 1–16. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaunjss/issue/29859/285637>
- HARGİE, O. (Ed.). (2019). **The Handbook of Communication Skills**. Routledge.
- HARTLEY, H. V. (2004). "How College Affects Students' Religious Faith and Practice: A Review of Research", **The College Of Student Affairs Journal**, 23(2).
- İBEKÇİ, R., & Çetintaş, H. B. (2022). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi", **Bilgi Yönetimi**, 5(2), 340–352. <https://doi.org/10.33721/BY.1129137>
- İMAMOĞLU, A., & Ferşadoğlu, S. (2013). "Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili", **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1, 19–40. <https://dergipark.org.tr/en/pub/buifd/issue/24354/258159>
- KAFALI, H. (2005). **Lise Öğrencilerinde Dinî İnanç ve Tutumlarının Sosyal İlişkilere Etkisi-Ergani Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KARASAR, Ş. (2005). **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler** (15. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- KARSLI, N. (2020). "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı Ve Dindarlık İlişkisi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 48, 169–201. <https://doi.org/10.17120/OMUIFD.718108>
- KAVAS, E. (2013). "Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum", **Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, 38, 1–20. <http://www.akademikbakis.org>
- KAYA, A. (Ed.). (2013). **Kişilerarası İlişkiler Ve Etkili İletişim**. Pegem Akademi.
- KOÇ, B., Terzi, Y., & Gül, A. (2015). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri İle Kişilerarası Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 4(1), 369–390.
- KÖKCÜ, H. (2019). **Üniversite Öğrencilerinde Aile İçİ Dini Aktiviteler Dini Tutum Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- KONTBAY, S. (2005). **Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Ortaöğretim Öğrencilerinin Dini Tutumları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- KORKMAZ, S. (2018). "Dindarlık İle Ego Sağlamlığı Ve Empati Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", **Bilimname XXXVI**, 2, 587-607. <https://doi.org/10.28949/bilimname.439858>
- KORKMAZ, S. (2020). "Ölçülülük Ve Aşkılık Erdemi: Affetme, Alçakgönüllülük Ve Dindarlık İlişkisi", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)**, 20(1), 240-252. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cuilah/issue/55373/719673>
- KOSER, İ. E., & Barut, Y. (2020). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri, Problem Çözme Becerileri Ve Bağlanma Stilleri İlişkisi", **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 15(23), 1765-1789. <https://doi.org/10.26466/OPUS.622867>
- KUMAR, S., & Lata, P. (2015). **Communication Skills** (Second Edi). Oxford University Press.
- MAYRL, D., & Oeur, F. (2009). "Religion and Higher Education: Current Knowledge and Directions for Future Research", **Journal for the Scientific Study of Religion**, 48(2), 260-275. <https://doi.org/10.1111/J.1468-5906.2009.01446.X>
- OLUĞ, F. (2011). **Erinlik Dönemindeki Öğrencilerde Dini Tutum Ve Davranışlar (Sakarya Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ÖZDEMİR, G. (2011). **Ebelik Ve Hemşirelik Öğrencilerinin İletişim Becerileri Ve Yaşam Yönelimlerinin Stresle Başetme Tutumları Üzerine Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- PEHLİVAN, Ö. (2002). **Bireyin Dini Tutum Ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları Ve Diğer Çevre Faktörleri: 14-17 Yaş Grubu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- RENNICK, L. A., Smedley, C. T., Fisher, D., Wallace, E., & Kim, Y. K. (2013). "The Effects of Spiritual/Religious Engagement on College Students' Affective Outcomes: Differences by Gender and Race", **Journal of Research on Christian Education**, 22(3), 301-322. <https://doi.org/10.1080/10656219.2013.850996>

- SARIÇAM, H., & Güven, M. (2012). "Özgüven ve Dini Tutum", **The Journal of Academic Social Science Studies**, 5(5 Issue 7), 573–586. <https://doi.org/10.9761/JASSS244>
- SEVDE, D., & Sevinç, K. (2020). "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgeçicilik ve Dini Tutum İlişkisi", **THEOSOPHIA Journal**, 1(1), 53–69.
- SUNGUR, S. A. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri Algısı İle Kişilerarası İlişki Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi", **Selçuk İletişim**, 11(2), 126–138. <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/article/289196>
- TABACHNICK, B., Fidell, L., & Ullman, J. (2013). **Using Multivariate Statistics** (Seventh Ed). Pearson. <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134790545.pdf>
- TEPEKÖYLÜ, Ö., Soytürk, M., & Çamlıyer, H. (2009). "Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu (BESYO) Öğrencilerinin İletişim Becerisi Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", **SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, VII(3), 115–124.
- TOY, S. (2007). **Mühendislik ve Hukuk Fakülteleri Öğrencilerinin İletişim Becerileri Açısından Karşılaştırılması ve İletişim Becerileriyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TUNÇELİ, İ. (2016). "Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri İle Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Sakarya Üniversitesi Örneği)", **Pegem Eğitim Ve Öğretim Dergisi**, 3(3), 51–58.
- UYSAL, V. (2015). "Genç Yetişkinlerde Affetme Eğilimleri Ve Dinî Yönelim/ Dindarlık", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 48(48), 35–56. <https://doi.org/10.15370/muifd.27953>
- YAPICI, A. (2006). "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği Ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)**, 6(1), 65–115.
- YAPICI, A. (2012). "Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(2), 1–34.
- YILMAZ, M., Üstün, A., & Odacı, H. (2009). "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/16230/169961>